

Taalgericht vakonderwijs: Naut Meander Brandaan

In een tweeluik zoeken wij dit schooljaar als onderwijsadviseur en taalspecialist naar kansen om taalgericht zaakvakonderwijs te geven met een zaakvakmethode. In JSW september is *Wijzer!* langs de meetlat gelegd (Boers & Van Alem, 2016). In deze bijdrage onderzoeken we hoe *Naut Meander Brandaan* aan taaldoelen gekoppeld kan worden.

Vivian van Alem en **Marieke Boers** zijn beiden werkzaam als onderwijsadviseur en taalspecialist

Veel scholen verkennen de mogelijkheden om (meer) thematisch te gaan werken of om kinderen onderzoekend te laten leren. De didactiek van onderzoekend en ontwerpnd leren doet een beroep op de taalvaardigheid van leerlingen. Kinderen formuleren onderzoeksvragen of voorstellingen, rapporteren over de resultaten van hun onderzoek, trekken conclusies en presenteren hun bevindingen: stuk voor stuk talige activiteiten, waarin leerlingen ook onderzoekstaal leren gebruiken.

Kansen voor taal

In een prikkelende en betekenisvolle leeromgeving zijn alle vakken en activiteiten in en buiten de klas geschikt voor het stimuleren van taalontwikkeling. Een interessante zaakvakles biedt mogelijkheden voor rijk taalgebruik en om tot verdieping van de inhoud te komen, is complexe taal nodig. Twee vliegen in één klap dus! Voor de leerkracht is het dan ook van belang om tijdens de zaakvaklessen expliciet aandacht te besteden aan het taalgebruik van zichzelf en dat van de leerlingen. Zo kan de leerkracht open vragen stellen die

kinderen aanzetten tot nadenken, zoals: 'Wat is jouw verklaring voor dit verschijnsel?' Zelf laten redeneren, is daarbij van belang: voor de leerkracht betekent dit de kinderen ruimte geven om te praten over interessante inhoud en ze uit te dagen tot het verwoorden van complexe gedachten. Ook kan het zinvol zijn om bij het thema passende 'rijke' teksten aan te bieden. Teksten uit (kinder-)tijdschriften of kranten worden niet beperkt door AVI-criteria of de woordenschatlijst van het betreffende thema, en bieden daardoor – mits goed gekozen – kansen om tot diepere kennisopbouw te komen.

Taalgericht vakonderwijs

De lessen aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek vormen dus een uitgelezen mogelijkheid om taaldoelen te koppelen aan thematische inhoud. Er zijn in de afgelopen jaren meerdere publicaties verschenen die leerkrachten didactische aanwijzingen en hulpmiddelen aanreiken om deze koppeling te realiseren (Bruggink & Strating, 2016; Van Elsäcker, Damhuis, Droop, & Segers, 2010; Gijssel et al., 2017). Toch is vaak

Criteria taalgericht vakonderwijs

1. Rijke taalleeromgeving	<ul style="list-style-type: none"> - Is er ruimte voor eigen ervaringen van leerlingen? - Wordt er een koppeling gemaakt naar de actualiteit? - Wordt er gebruikgemaakt van een veelheid aan bronnen?
2. Kwaliteit van de input	<ul style="list-style-type: none"> -Wat is de kwaliteit van de verschillende bronnen? -Welke ondersteuning wordt geboden (visueel, hulpmiddelen)? -Is er aandacht voor nieuwe woorden en/of begrippen?
3. Activerende werkvormen	<ul style="list-style-type: none"> -Worden er verschillende activerende werkvormen ingezet? -Is er aandacht voor denkstimulering (eigen onderzoeksvragen, hogere orde denkvragen)? -Worden leerlingen voldoende uitgedaagd bij de (verwerkings)opdrachten?
4. Aandacht voor mondelinge en schriftelijke taaltaken	<ul style="list-style-type: none"> -Biedt de methode voldoende mogelijkheden voor de (taal)taken (tijd, presentatie en/of publicatie)? -Is er sprake van voldoende diepgang in de (taal)taken? -Worden er (taal)eisen gesteld aan de taken?

het 'loslaten' van specifieke lessen uit de taalmethodes een belemmering om doelen te verbinden of meer vakoverstijgend te werken. Om de drempel te verlagen, bieden we in een tweeluik kansen om tijdens de methodische zaakvakles (ook) de taalvaardigheid van kinderen te stimuleren. In de rubriek Gereedschap van JSW september zagen we dat ook een bewust niet-talige methode als *Wijzer!* voldoende kansen biedt om taaldoelen te koppelen aan de zaakvakles (Boers & Van Alem, 2016). In deze bijdrage gaan we na of leerkrachten die met de nieuwe versie van *Naut Meander Brandaan* werken hier ook mogelijkheden voor aangereikt kunnen krijgen. We hanteren vier criteria die bewezen effectief zijn als het gaat om kansrijke mogelijkheden voor een taliger aanpak van de lessen (zie het kader 'Criteria taalgericht vakonderwijs' voor subcriteria).

Naut Meander Brandaan

Begin 2017 verscheen de tweede versie van *Naut Meander Brandaan*. De delen van deze serie voor aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek kunnen afzonderlijk worden gebruikt, maar zijn door dezelfde opbouw en structuur ook goed te combineren. Een jaarprogramma biedt vijftien thema's: vijf voor aardrijkskunde, vijf voor geschiedenis en vijf voor natuur & techniek. Om een onderwerp uit te kunnen diepen, wordt er in principe gedurende twee à drie weken één thema centraal gesteld. Ook is het mogelijk om de vakgebieden met overkoepelende wereldoriëntatiethema's te verbinden. De thema's zijn geschreven voor groep 5/6 en groep 7/8 en zijn flexibel in te zetten. Elk thema kan in digitale of papieren vorm aangeboden worden en bestaat uit zes lessen. In les 1 tot en met 3 wordt er gewerkt met een thematische inhoud en wordt er geoefend met 21^e eeuwse vaardigheden. Deze vaardigheden zijn uitgewerkt in vijf concrete taken: maak een keuze, los het op, denk het uit, vind een antwoord en laat het zien. In les 4 wordt de stof samengevat en kunnen leerlingen hun kennis testen. In les 5 volgt de kennistoets die bestaat uit tien gesloten vragen. Ieder thema biedt in les 4 tot en met 6 ruimte voor een toepassingsopdracht ('Uitdaging'), waarbij kinderen in groepjes aan de hand van een stappenplan de geleerde kennis en opgedane vaardigheden toepassen. Zo maken zij bijvoorbeeld een videoclip bij het lied van Karel de Grote of analyseren zij de spullen van Ötzi. Aan het eind van iedere 'Uitdaging' reflecteert zowel de leerkracht als de leerling op het uiteindelijke resultaat. Per thema wordt dus de ontwikkeling van iedere leerling beoordeeld op kennis in de toets en op vaardigheden in de toepassingsopdracht.

© Malmberg

Methode langs de meetlat

Bij het 'meten' van *Naut Meander Brandaan* hebben we de hele serie als uitgangspunt genomen. Bij het bespreken van voorbeelden gaan we steeds uit van *Brandaan* (geschiedenis) voor groep 7/8. We bespreken *Naut Meander Brandaan* aan de hand van de criteria in het kader 'Criteria taalgericht vakonderwijs'.

1. Rijke taalleeromgeving

Bij bestudering van de methode valt op dat deze een gestructureerde en overzichtelijke aanpak biedt voor leerkracht en leerling. In een uurtje weet je hoe de methode in elkaar zit. Aan het begin van ieder thema wordt aan de hand van een kijkvraag de themafoto besproken. Daarbij is er ruimte voor het uitwisselen van eigen kennis en ervaringen. De eerste drie lessen van elk thema starten met een introductiefilmpje op het digibord, weer vergezeld van een activerende kijkvraag. In de methode is een veelheid aan bronnen opgenomen in de vorm van tekst, foto's en audio- en filmfragmenten. Ook staan bij elke les suggesties voor extra bronmateriaal op internet. De leerlingen hoeven daarbij niet eindeloos te zoeken, maar worden middels een QR-code of de methodewebsite naar de juiste bron geleid. Hoewel de methode deze opdracht als tempodifferentiatie aanbiedt, zou het voor alle kinderen een mooie kans zijn om er een lees- en schrijftaak aan te koppelen. Scholen die zowel met *Naut*, *Meander* als *Brandaan* werken, kunnen ervoor kiezen om (deels) vakoverstijgend te werk te gaan. De methode geeft hiervoor handreikingen in de vorm van acht uitgewerkte wereldoriënterende thema's op basis van inhoud (bijvoorbeeld het thema 'De mooiste villa', waarbij de thema's 'Je eigen huis' (*Naut*), 'Klimaat in Europa' (*Meander*) en 'Het Romeinse Rijk' (*Brandaan*) gecombineerd worden) of op basis van vorm (bijvoorbeeld het maken van een jeugdjournaal, waarbij de leerkracht thema's combineert).

Teksten uit tijdschriften of kranten worden niet beperkt door AVI-criteria of de woordenlijsten van het betreffende thema

Kansen concreet

- Laat alle leerlingen in (een van) de reguliere les(sen) de internetbronnen van opdracht 9 bekijken ter voorbereiding op de toepassingsopdracht bij 'Uitdaging'. Of koppel een schrijfdoel uit de taalmethode aan het thema, waarbij je extra bronmateriaal gebruikt.
- De thema's zijn flexibel in te zetten. Als je ervoor kiest een thema in te zetten op het moment dat het actueel is, kun je het onderwerp verder uitdiepen.
- Bied eens een aantal thema's gecombineerd aan. Deze insteek biedt veel kansen voor taalgericht vakonderwijs.

2. Kwaliteit van de input

De teksten in het leerlingmateriaal zijn kort, maar niet te compact. De woorden staan helder beschreven en de woordbetekenis wordt verduidelijkt door de bijbehorende filmpjes. De teksten zullen hierdoor voor de meeste kinderen goed te begrijpen zijn. Voor sterke lezers bieden deze wellicht te weinig uitdaging. Elk thema bevat een geanimeerde samenvatting van de lesstof en leerlingen kunnen hun kennis zelf testen en leren voor de toets. Naast kennisuitbreiding staat in de methode ook toepassing van de kennis centraal, met als doel het echt begrijpen van het onderwerp. Pas na deze 'Uitdaging' wordt de kennis getoetst. De hoeveelheid tijd die wordt uitgetrokken voor toepassing (per thema ruim een derde van de lestijd) is zeer te waarderen. Dit biedt veel kansen voor actief taalgebruik van de leerlingen, zeker als de lessen waarin aan de 'Uitdaging' gewerkt wordt, gecombineerd worden.

Kansen concreet

- Bij het leren van de toets staan de woorden met hun betekenis op een rij. Laat leerlingen in tweetallen elkaar de woordbetekenis vragen en controleren.
- De aangeboden woorden zijn veelal zelfstandige naamwoorden (bijvoorbeeld de ketter). Kies er zelf een aantal andere woordsoorten uit dezelfde woordfamilie bij (bijvoorbeeld de ketter - de ketterij - verketteren).
- Bied taalsterke leerlingen teksten op een hoger niveau die bij het thema passen en/of zorg voor een uitdagender verwerking in de reguliere les door met elkaar een kritische denkvraag te bespreken.

3. Activerende werkvormen

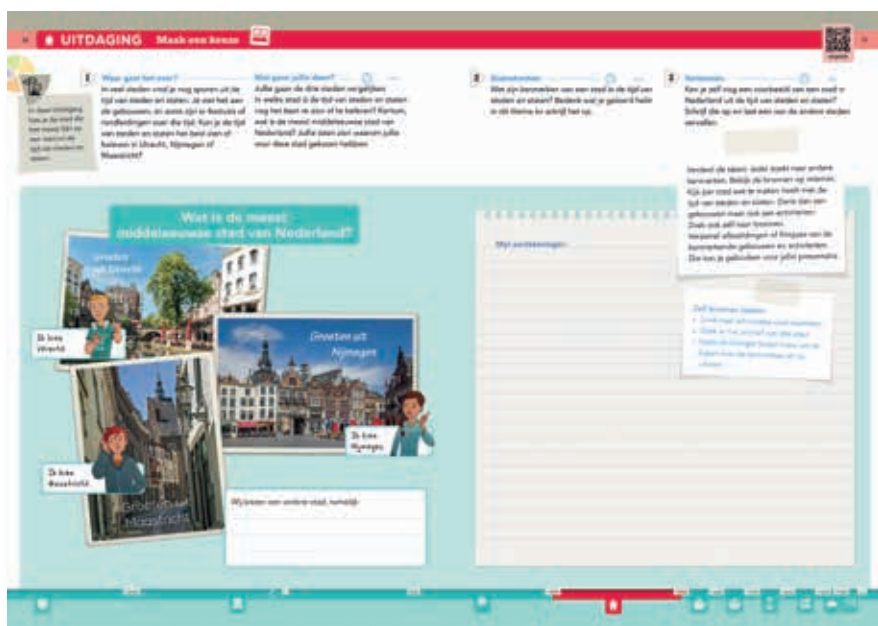
De methode biedt een veelvoud aan bronmateriaal, waardoor veel kinderen betrokken zullen zijn bij de lesinhoud. Met name in de lessen waarin toepassing van de kennis centraal staat, worden kinderen uitgedaagd actief samen met de opgedane kennis aan de slag te gaan. Ook worden kinderen aan het eind van ieder thema uitgenodigd om te reflecteren op hun eigen product en het leerproces, waarbij in het leerlingmateriaal duidelijke richtlijnen staan voor deze reflectie. De instructiemomenten bieden veel kansen voor de inzet van activerende werkvormen (leg uit in eigen woorden, wissel uit in tweetallen, maak zelf aantekeningen), maar je moet een oplettend lezer zijn om niet over de suggesties van de auteurs heen te lezen.

Kansen concreet

- In de reguliere lessen zijn veel vragen opgenomen die het denken activeren. Geef geen beurten, maar bied de kinderen denktijd, laat ze uitwisselen in tweetallen en/of zet wisselbordjes in om iedereen actief met de kennis aan de slag te laten gaan (Hollingsworth, Ybarra, & Schmeier, 2015).
- Differentieer in de kritische denkvragen die je stelt: sommige kinderen profiteren meer van vragen op een hoger denkniveau (analyseren, evalueren, creëren).
- Bij 'Uitdaging' zijn kinderen actief en samen bezig met toepassing van de lesstof. Trek meer tijd uit voor deze lessen als leerlingen enthousiast met het onderwerp aan de slag zijn. De jaarplanning van de methode biedt hiervoor voldoende ruimte.

4. Aandacht voor mondelinge en schriftelijke taaltaken

Iedere les biedt mogelijkheden voor het ontwikkelen van de mondelinge en schriftelijke taalvaardigheid van leerlingen. De auteurs geven suggesties in de handleiding om nog meer (taal)

© Malmberg

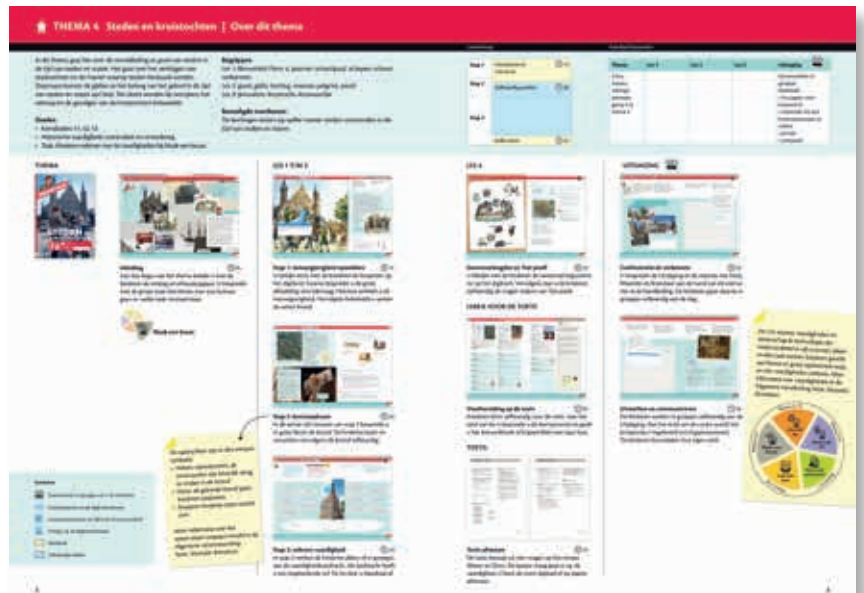
kansen uit de methode te halen, bijvoorbeeld door leerlingen na elke les zelf een samenvatting te laten maken op de aantekeningpagina. Dit schrijven om te leren, kan een gunstig effect op kennisontwikkeling van leerlingen hebben. De methode heeft een Vijf-Taken-Model geformuleerd, waarin 21^e eeuwse en vakspecifieke vaardigheden worden geïntegreerd in vijf taken. Deze vaardigheden worden elke reguliere les geoefend bij opdracht 7 en bij 'Uitdaging' toegepast. Hoewel de indeling van deze vaardigheden in taken wat vergezocht is en niet altijd is wat het lijkt, bieden deze opdrachten de kans om een link naar een taalkaak te leggen.

Kansen concreet

- De beste manier om begrip te controleren: laat de les of het thema samenvatten in eigen woorden. Bekijk de video met de samenvatting en vergelijk deze met je eigen versie.
- Maak van opdracht 7 een echte taalkaak door hier kritische denk vragen aan toe te voegen (bijvoorbeeld: 'Waarom kies je deze?' of 'Welke argumenten heb je om de ander niet te kiezen?')
- De taken bij 'Uitdaging' bieden kansen voor taal. Breid de eisen die aan de taak worden gesteld uit met criteria uit de taalmethode (bijvoorbeeld: 'de tekst heeft een indeling in alinea's' of 'de tekst staat in een logische volgorde').

Gebruikerservaringen

De nieuwe versie van *Naut Meander Brandaan* is pas verschenen, maar er zijn scholen die al ervaring hebben opgedaan met de methode. De gebruikers die wij hebben gesproken, zijn enthousiast over de mogelijkheden voor toepassing van de kennis en het verschillende bronmateriaal dat de methode biedt. 'Fijn dat je pasklare ideeën krijgt voor afwisselende eindproducten. Leerlingen zijn enthousiast over de samenwerkingsopdrachten en goed dat ook samenwerkingsvaardigheden onderwerp van reflectie zijn', aldus een leerkracht die een paar maanden met de methode werkt. Kritische kanttekeningen zijn er ook: 'Ik mis een duidelijke verbinding tussen de verschillende leerlijnen', zegt

© Malmberg

een leerkracht van een andere school, die nog niet met de vakoverstijgende thema's heeft kunnen werken. 'De opzet van de drie leerlijnen is vergelijkbaar, de materialen zijn prachtig en de thema's spreken de leerlingen echt aan. Toch lijken de reguliere lessen eigenlijk meer op een begrijpend leesles.' Uit deze laatste opmerking blijkt dat het nog niet vanzelfsprekend is om mogelijkheden voor taalonderwijs tijdens de zaakvakles als een kans te zien in plaats van als een belemmering. Leerkrachten die deze kansen willen benutten, moeten de taaldoelen voor hun groep goed in beeld hebben, zodat de kansen die zich voordoen tijdens de week gegrepen kunnen worden. ●

LITERA TUUR!

- Boers, M., & Alem, V. van (2016). Taalgericht vakonderwijs. *JSW*, 101 (1), 46-49.
- Bruggink, M., & Strating, H. (2016). *Zoek het maar uit! Taal voor het oprapen bij wetenschap & technologie in groep 1-3*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Elsäcker, W. van, Damhuis R., Droop, M., & Segers, E. (2010). *Zaakvakken en Taal: Twee vliegen in één klap*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Gijsel, M., Westerbeek, K., Zouw, K. van der, Aarssen, J., Beek, A. van der, Broekhof, K., & Scheltinga, F. (2017). *Taal 100. Interactief taalonderwijs op de basisschool*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Hollingsworth, J., & Ybarra, S. (Nederlandse bewerking: Schmeier, M.) (2015). *Expliciete Directe Instructie*. Huizen: Pica.

REACTIE VAN DE UITGEVER

Maurice Perdon, uitgever zaakvakken bij Malmberg: 'Fijn dat flexibiliteit in de nieuwe *Naut Meander Brandaan* wordt herkend. Bij zaakvakonderwijs is er altijd een spanningsveld tussen begrijpend lezen en het actief toepassen van kennis en vaardigheden. Hierin bieden we een uniek evenwicht. In het eerste deel van een thema doen kinderen kennis op en

oefenen ze met vaardigheden. In het tweede deel gaan kinderen daadwerkelijk toepassen. Met het Vijf-Taken-Model biedt de methode *Naut Meander Brandaan* een diversiteit aan opdrachten, waarmee het rijke scala aan 21^e eeuwse vaardigheden en wetenschap en technologie aan bod komt.'